

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Tiitinen, Laura; Harrikari, Timo

Title: Normaalin ja epänormaalin rajapinnoilla : lapsuuden kategorioiden historiallisesta analyysistä

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © 2022 Kaisa Vehkalahti, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johanna Sitomaniemi-San, Tiini

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Tiitinen, L., & Harrikari, T. (2022). Normaalin ja epänormaalin rajapinnoilla : lapsuuden kategorioiden historiallisesta analyysistä. In K. Vehkalahti, E. Jouhki, S. Lipkin, J. Sitomaniemi-San, & T. Kuokkanen (Eds.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen : monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä* (pp. 423-451). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallisia tutkimuksia, 288. <https://doi.org/10.21435/ht.288>

Normaalin ja epänormaalin rajapinnoilla Lapsuuden kategorioiden historiallisesta analyysistä

Laura Tiitinen

 <https://orcid.org/0000-0002-0980-9311>

Timo Harrikari

 <https://orcid.org/0000-0003-0091-5959>

Lapsuus on yhteiskunnallinen määre, joka määrittyy suhteessa aikuisuuteen.¹ Se on lapsiväestölle varattu pysyväisluonteinen kulttuurinen tila yhteiskuntien rakenteessa.² Läpi modernin ajanjakson on nähtävissä rajatyö, jossa lapsuuden ja aikuisuuden välistä luonteeltaan ”välttämättömyyksiä” sukupolvisuhdetta paikallistetaan, jäsennetään ja muotoillaan yhteiskunnallisissa instituutioissa yhä uudelleen.³ Lapsuudesta tuotetaan ajallisesti määrittyviä uniikkeja kulttuurisia jäsennyksiä, jotka pidemmästä perspektiivistä tarkasteltuina nivoutuvat toisiinsa. Ne muodostavat lapsuudesta historiallisia jatkumoina, joissa esiintyy sekä aineksia

1 Luku on kirjoitettu Suomen Akatemian alaisen Strategisen tutkimusneuvoston (STN) rahoittamassa SILE-konsortiossa (335442/2020), joka tutkii erilaisten hiljaisten toimijoiden äänen vahvistamista lainvalmistelussa. Prof. Timo Harrikari on työskennellyt konsortion lastensuojelua käsittelevän työpaketin johtajana ja Tiitinen työpaketin tutkijatohtorina. Työpaketti on toiminut Lapin yliopistossa 1.10.2020–31.3.2022 (335656/2020) ja Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa THL:ssä 1.4.2022 lähtien (353971/2022).

2 Bardy 1996.

3 Harrikari 2019.

varhaisemmista kulttuurisista jäsenyksistä että näiden aineiden myöhempiä uudelleenmuotoiluja.

Lapsuuden moderneista instituutioista on puhuttu ”aikuisuuden odotushuoneina”, joita erilaiset kronologiset ikäraajat ilmentävät.⁴ Yksi ajallisesti pysyvimmistä ”aikuisuuden odotushuoneista” on lastensuojelu. Kansainvälisesti tarkastellen moderni lastensuojelu syntyi 1800-luvun lopulla. Sen ensimmäisiä maamerkkejä olivat pohjoismaiset, kriminologiseen ajatteluun ja niin sanottuun suojelukasvatukseen perustuneet lastensuojelulait Norjassa (1896), Ruotsissa (1902) ja Tanskassa (1905). Suomessakin tehtiin aloitteita ”suojelukasvatustlain” aikaan saamiseksi heti 1900-luvun alussa, mutta maan ensimmäinen lastensuojelulaki säädettiin vasta vuonna 1936.

Tarkastelemme tässä luvussa, miten lapsuutta määrittäviä kategorioita, niiden jatkumoa ja katkoksia voidaan analysoida lastensuojelua käsittelevissä historiallisissa teksteissä. Käytämme esimerkkiaineistona lainvalmisteluaineistoja sekä niissä intertekstuaalisesti hyödynnettyjä aikalaistekstejä, kuten opillisia kirjoituksia, tutkimuksia ja kannanottoja. Metodisena välineenämme on jäsenkategoria-analyysi, jolla yleensä tutkitaan ihmisten tai asioiden nimeämistä tai luokitelua sekä erilaisia kategorioihin kytkeytyviä määreitä.⁵ Olemme kiinnostuneita siitä, miten ja millaisin reunaehdoin lapsuuden kulttuurisia kategorioita, niiden jatkumoa ja katkoksia on mahdollista tarkastella jäsenkategoria-analyysin perusoletuksiin nojautuen. Esittelemme aineistoesimerkein metodista viitekehystä siihen, millä tavoin lainvalmisteludokumenteista ja niihin intertekstuaalisesti kytkeytyvistä aikalaisteksteistä voi tunnistaa niissä ilmeneviä jäsenyyskategorioita.

Metodologisen tarkastelumme perusolettamus on, että lapsuuden kulttuuriset kategorisoinnit, moraaliset järjestykset sekä tiedon ja vallan yhdistelmät nivoutuvat erottamattomasti yhteen. Kategoria-analyysin kiinnostus kohdistuu keskeisesti moraalisiin järjestyksiin, niiden ylläpitämiseen sekä erityisesti niiden murtumispisteisiin. Lapsuus moraalisten järjestysten murtumispisteissä määrittäyty lastensuojelussa tavalli-

4 Alanen 2001.

5 Jokinen, Juhila & Suoninen 2012.

simmin ongelmalähtöisesti epänormaalia ja poikkeavuutta ilmaisevina kategorisointeina. Niiden vastapoleina määrittyvät yleensä julkilausumattomat kategoriat, asiantilat ja määreet, joita pidetään moraalisesti toivottavina ja joiden ajatellaan ilmentävän normaalia.

Jäsenkategoria-analyysin taustalla vaikuttaa etnometodologinen lähestymistapa, jossa tarkastellaan sosiaalisten rakenteiden muodostumista ihmisten välisessä jokapäiväisessä toiminnassa.⁶ Kategoria-analyysin tietoteoreettinen sitoumus paikantuu yleensä sosiaaliseen konstruktio-nismiin, ja kategoria-analyysille läheisinä analyysimenetelminä mainitaan tavallisimmin keskustelunanalyysi ja diskurssianalyysi. Näistä kategoria-analyysin sovelluksista suuntaudumme kuitenkin tässä tekstissä kohti sen uudenlaisia mahdollisuuksia. Sovellamme sitä lapsuuden historiallisen muutoksen analyysivälineenä, mikä näkyy erityisesti aineistomme valinnassa ja aineistonäytteiden esittelyssä. Sen sijaan, että lukisimme aineistomme tekstikohtia esimerkiksi yksityiskohtaisen diskurssianalyttisesti, etsimme ja tarkastelemme kategorioita, niiden jatkumoa ja katkoksia aineistodokumentteja vertaillen ja yhdistellen. Lähdemme liikkeelle jäsenkategoria-analyysin perusolettamuksista ja käsitteistä. Siirrymme tämän jälkeen pohtimaan menetelmän soveltamisen reunaehtoja. Lopuksi esittelemme esimerkinomaisesti, miten jäsenkategoria-analyysia voidaan soveltaa lasten suojelemista käsittelevien lainvalmisteluaineistojen luennassa.

Kategorisointi, moraalinen järjestys ja poikkeavuuden tuottaminen

Kategoriat ovat maailman tulkinnan ja ymmärtämisen välineitä, joita ilman ympäröivä todellisuus näyttäytyisi meille kaotettuna. Arkisessa elämässä luokittelemme jatkuvasti havaitsemiamme asioita ja kokemiamme ilmiöitä; jaamme itsemme, kanssaihmiset, esineet, toiminnot, kulttuurit ja yhteiskunnat erilaisiin luokkiin. Luokittelua kutsutaan jä-

6 Garfinkel & Sacks 1990; Suoninen 2001.

Kuva 1. Lastensuojelu kuuluu niihin keskeisiin modernin ajan instituutioihin, jotka ovat määritelleet normaalin ja toivotun ja sen vastakohtana epänormaaliksi, poikkeavaksi tai ongelmalliseksi määritellyn lapsuuden rajoja. Väestöliiton julisteissa valistettiin perheitä muun muassa pikkulasten kasvatuksesta, leikin merkityksestä ja tapaturmien ennaltaehkäisystä vuonna 1948. Kuva: Pekka Kyytinen. Kansatieteen kuvakokoelma/Pekka Kyytisen kokoelma, Museovirasto.

senkategoria-analyysissa *kategorisoinniksi* ja luokittelun pohjalta syntyneitä nimeämisiä *kategorioiksi*. Kategoriat ovat osa jatkuvasti uusiutuvaa kulttuurista informaatiota, jota tarvitaan yhteisen ymmärryksen luomiseen ja sosiaalisen toiminnan koordinointiin. Kategoria-analyysissa ollaan kiinnostuneita muun muassa siitä, millaisia kulttuurisesti jaettuja merkityksiä ja tunnuspiirteitä tiettyjen kategorioiden käyttö kussakin tilanteessa herättää.⁷

Yksi kategoria-analyysin kehittämiseen keskeisesti vaikuttanut teoreetikko on Harvey Sacks, jonka ajatusten pohjalta kehitelty metodinen viitekehys tarjoaa aineksia kategorisointien ja niihin kytkeytyvien moraalisten

7 Juhila, Jokinen & Suoninen 2012a, 18–21.

ten järjestysten analysointiin.⁸ *Jäsenyysskategorialla* viitataan ”sosiaalisen tyyppittelyyn”, jota käytämme itseämme, muita ihmisiä tai kokonaisia ihmisryhmiä kuvailllessamme.⁹ Kategoriat lävistyvät kulttuurisidonnaisilla määreillä, jotka luonnehtivat ja paikantavat kategorioiden jäseniä suhteessa toisiinsa. Tällaisia kategorioita täsmentäviä määreitä ovat muun muassa kategoriaan liitetyt *toiminnot* sekä siihen kuuluvan luonnollisina pidetyt ominaisuudet, tiedot, kompetenssit ja modaliteetit (esimerkiksi motiivit, oikeudet ja velvollisuudet). Määreillä tuotetaan moraalisia järjestyksiä, joita analysoitaessa huomiota kiinnitetään ”käytännölliseen ja moraaliseen järjelyyn, kuvauksen ja arvioinnin yhteen kietoutumiseen sekä kategoriasidonnaisten määreiden moraalisuuteen”.¹⁰ Kategoriat voivat esiintyä aineistoissa selkeinä olemista ilmaisevina luokitteluin, mutta ne voivat ilmetä myös vihjauksenomaisina julkilausumattomina toimintoina, jossa tuotetaan moraalista järjestystä arvioimalla kategorioiden kuulumista tai kuulumattomuutta.¹¹

Hierarkkisesti järjestyvät kategoriat ja niiden kategoriasidonnaiset toiminnot muodostuvat moraaliseksi kannanotoiksi, joissa tehdään arvioita normaalista ja epänormaalista, suotavasta ja ei-suotavasta tai positiivisesta ja negatiivisesta.¹² Ihmisten luokittelulla sekä epätavanomaisten ominaisuuksien määrittelyllä tuotetaan ihmisten poikkeavuutta.¹³ Samalla kun kategorisoinnissa joku sisällytetään joukkoon, joku toinen suljetaan sen ulkopuolelle. ”Muiden” ryhmien kategorisointi on helposti yksinkertaistavaa, stereotyyppistä ja leimaavaa, vaikka kategorisoinnin ei lähtökohtaisesti tarvitsisi olla luonteeltaan syrjivää. Moraalista järjestystä rakennetaan vertailemalla poikkeaviin kategorioihin asetettujen ihmisten ominaisuuksia ja käyttäytymistä tavanomaisina pidettyihin sekä tuomitsemalla ne vääränlaisiksi.¹⁴ Kategoriaryhmien väliseen vertailuun perustuva poikkeavuuden rakentaminen ja sen avulla rakennettu mo-

8 Silverman 1998, 74–97.

9 Ruusuvuori 2001, 394–396; Juhila, Jokinen & Suoninen 2012b, 55.

10 Juhila, Jokinen & Suoninen 2012b, 87.

11 Juhila, Jokinen & Suoninen 2012b, 63–69.

12 Heritage 1984, 195–198; Ruusuvuori 2001, 395; Fox 2008.

13 Juhila 2012, 175.

14 Pälli 2003, 134–135; Fox 2008; Juhila 2012, 190–192.

raallinen järjestys ovat taipuvaisia jäämään näkymättömiksi juuri niiden arkipäiväisyyden vuoksi. Pidämme esimerkiksi kulttuurisesti hyväksyttävänä lapsen kasvun vertaamista kasvukäyriin ja lapsen käyttäytymisen vertailua diagnoosiluokituksiin tai rikoslakiin.

Historiallisesti orientoituneen kategoria-analyysimenetelmän reunaehdot

Tarkastelumme kohteena ovat kansallista lastensuojelua ja politiikkaa määrittelevät tekstit, joissa historian saatossa on käyty toistuvaa rajanvetoa normaalin ja epänormaalin lapsuuden välillä. Kategorisoinnit ovat rakentaneet ymmärrystä tavanomaisesta lapsuudesta ja sen kääntöpuolesta. Herää luonnollisesti kysymys, onko arkipäivän vuorovaikutukseen sovelletun analyysimenetelmän metodologinen viitekehys siirrettävissä historiallisten lainvalmisteludokumenttien ja niissä esiintyvien kategorisointien luennan välineeksi, ja jos on, niin miten. Käsitksemme mukaan menetelmän siirrettävyys on mahdollista, mutta sen reunaehdot on pohdittava. Etnometodologisesti virittyneessä tutkimuksessa on kautta sen historian tarkasteltu lainsäädännön eri konteksteja tutkimusaineistoina.¹⁵ Oikeusnormien valmistelu on institutionaalinen käytäntö, jossa vallitsevat jäsenkategoria-analyysin perusoletukset sosiaalisten ja moraalisten järjestysten tuottamisesta.¹⁶ Lainvalmistelu on yhteiskunnallista vuorovaikutusta, jossa tavataan tuottaa ja uusintaa kategorioita, määritellä poikkeaviksi ihmisiä ja ihmisryhmiä siinä missä tahansa muissakin sosiaalisissa käytännöissä.¹⁷

Metodologisten reunaehtojen paikantamisessa lähdimme liikkeelle siitä, että asetimme tutkimukselle peruskategorian. Peruskategoriolla tarkoitetaan, että tutkimuksen lähtökohdaksi otetaan sellainen kulttuurinen kategoria, jolle muiden kategorioiden identifioiminen voi perustua tai johon aineistosta etsittävät kategoriat voivat sisältyä. Se ohjaa tutki-

15 Atkinson 1990.

16 Jokinen 2012, 228.

17 Heritage 1984, 196; Mäkitalo 2003.

mustehtävien asettamista ja tutkimusaineiston valintaa, minkä vuoksi sisällytimme peruskategorian tutkimustehtäviin. ”Lapsen” tai ”lapsuuden” kategoria on epäilemättä tällainen kulttuurinen, kielellinen ja semanttinen peruskategoria.

Tutkiessamme lapsuuden kategorioiden pitkiä historiallisia linjoja pidimme tutkimusstrategisesti tärkeänä, että ankkuroimme tutkimuksen sellaisiin syvään juurtuneisiin eli *sedimentoituneisiin* käytäntöihin,¹⁸ joissa tulokulma tutkimuskohteeseen pysyttäytyy mahdollisimman muuttumattomana. Modernina aikakautena lainvalmisteluun on vakiintunut prosessuaalinen käytäntö, jossa edetään komitealuonteisesta työskentelystä hallituksen esitykseen sekä edelleen esityksen valtiopäiväkäsittelyyn. Tutkimuksen sitominen oikeusnormeihin ja niiden säätämiseen mahdollistaa analyysin vakioinnin, sillä normit ovat yhteiskunnallisina käytäntöinä pitkäikäisiä ja hitaasti muuttuvia.

Historiallisten oikeusnormien ja lainvalmisteluaineistojen luenta kategoria-analyysillä mahdollistuu sillä usein julkilausumattomalla reunaehdolla, että niistä on saatavissa kirjallista todisteaineistoa. Pohjoismaisissa oikeusnormeja siirrettiin kirjalliseen muotoon jo varhaiskeskiajalla, joskaan oikeussäätelyn osalta ei voi puhua ”uuden oikeuden” luomisesta vaan lähinnä traditionaalisen tapaoikeuden kirjaamisesta.¹⁹ Mitä pidemmälle menneisyyteen siirrytään, sitä niukemmaksi lainvalmistelun primaariaineisto tulkinnallisesti käy ja sitä rajallisemmiksi käyvät myös sen yhteiskunnallisen kontekstoinnin ainekset. Ruotsalaiset keskiaikaiset maakuntalait ja ensimmäiset maanlait ovat säilyneet jälkipolville, mutta lapsuutta käsittelevien säännösten valmistelusta ei liene säilynyt todistusaineistoa. Vastaavasti se, että säädännäisoikeus on kasvanut rajusti 1900-luvun lopulta lähtien, asetti vaatimuksia aineistomme rajaukselle. Aineistosta saattaisi muodostua ikään kuin ”vino”, tilastollisen tutkimuksen termistöä soveltaen, mikäli tarkasteluajan lainvalmistelun syklissä tapahtuu merkittäviä muutoksia. Lastensuojelulain viimeisimmän, vuoden 2007 kokonaisuudistuksen jälkeen lakia on ehditty muuttaa kymmeniä kertoja.

¹⁸ Tuori 2000.

¹⁹ Pihlajamäki 2004, 115–120.

Toisinaan analyysin tulkinallinen hedelmällisyys voi kärsiä lainvalmisteludokumenttien niukkuudesta tai niiden diskursiivisesta homogeenisuudesta. Juridisella diskurssilla on erityisesti nykyisin taipumus kahlita tulkintoja, tehdä itsestään dominoiva maailman esittämisen tapa ja jättää toisenlaiset tulkinnat alleen. Näiden haasteiden ylittämiseksi sovelsimme intertekstuaalista luentaa; siirsimme fokuksen yksittäisestä tekstistä tai tiukasta lainvalmistelutekstien luennasta erilaisten aikalaistekstien välisten kytkentöjen ja viittausten tarkasteluun. Lastensuojeluun liittyvässä lainvalmistelussa on ajan saatossa käytetty runsaasti tutkijalle aikalaisymmärrystä tarjoavia lähteitä. Tällaisia ovat esimerkiksi valmisteluelimissä toimineiden henkilöiden kannanotot, opilliset kirjoitukset tai tieteelliset tutkimukset. Lasten kategorisointien näkökulmasta aikalaistekstien tarkastelu on tärkeää siksi, että modernin ajan alusta lähtien lasten kategorisoinnit lainvalmisteluun on pääosin lanseerattu erinäisten tieteellisten paradigmojen piiristä. Sieltä ne ovat siirtyneet lainvalmisteludokumentteihin joko suoraan lainvalmisteluun osallistuneiden oppineiden kynistä tai välillisemmin tutkimustulosten lainaamisena tai yleisempää kulttuurista tietovarantoa hyödyntävinä aineksina.

Historiallisen tutkimusaineiston hankintaa koskevien reunaehtojen ohella on tärkeää pohtia tutkimusaineiston luennan epistemologisia perusteita ja valintoja: mistä dokumentit ovat jälkiä, mitä niiltä voi kysyä ja mihin kysymyksiin ne ylipäänsä voivat vastata. Läpinäkyvä pohdinta on erityisen tärkeää, jos ja kun liikutaan oikeus-, historia- ja yhteiskuntatieteiden rajapinnoilla, joista jokainen tieteenala, ja paradigmat niiden sisällä, saattaa antaa kysymyksiin erilaisen vastauksen. Pelkästään jo kategorioiden ontologinen luonne (esimerkiksi essentialismi/konstruktionismi) tai niiden analysoinnin yleinen painoarvo voivat saada erilaisia arvostuksia. Esimerkiksi konstruktionistisesti suuntautunut yhteiskuntatieteilijä ja oikeusdogmaattisesti orientoitunut oikeustieteilijä saattavat määritellä eri tavoin oikeusnormien luonteen tai luentatavan.

Ajassa tuotetut ja ajallisesti vaihtelevat diskurssien repertuaarit muodostavat ”lastensuojelukulttuureja”, joissa ilmenee kullekin spesifille ajalle tunnusomainen lastensuojelun ”know-how”. Kokemuksemme on, että mitä lähemmäksi nykyisyyttä siirrymme, sitä vaikeampaa lastensuo-

jelun kulttuurisia kerrostumia kategoriointeineen on erottaa toisistaan. Niin ikään on usein helpompaa hahmottaa, missä kohdin kronologista aikajanaa diskursiivisia aineksia ilmestyy kuin missä niitä häipyi. Varhaisemmat kulttuuriset kerrostumat kategorisointeineen ovat taipuvaisia aktivoitumaan myöhemmissä yhteiskunnallisissa konteksteissa sovellettavana kulttuurisena tietovarantona.²⁰ Seikka tekee näkyväksi sen, että menneisyyden ja nykyisyyden rajapinta on harvoin selvärajainen tai niiden ainekset toisensa poissulkevia. Liukuvia rajapintoja voi testata mielessään vaihtelemalla kahta aineiston lukutapaa: ensiksi soveltamalla ”lumipallomenetelmää”, jossa siirrytään konventionaalisesti menneisyydestä kohti nykyisyyttä ja myönteillään näkemystä historian avoimista tulevaisuuksista. Toinen lukuvaihtoehto ”sipulimenetelmä”, jossa aineistoa luetaan kronologisesti juuri vastakkaiseen suuntaan, ikään kuin ”kuorimalla” kulttuurisia kerrostumia. *Nykyisyyden historiaa* (engl. *A History of the Present*) soveltava tutkimusote on myös muistuttanut sitä, ettei nykyisyyttä tule ajatella vain menneisyyden avoimien tulevaisuuksien tuloksena; kukin aika herkistyy esittämään historialle uusia, omalle ajalleen tunnusomaisia kysymyksiä.²¹ 2000-luvulla noussut kansainvälinen kiinnostus lastensuojelun menneisyyteen ja siellä ilmenneiden väärinkäytösten tutkimiseen on tästä elävä esimerkki.²²

Aineiston kolme lukutapaa

Edellä kuvattujen epistemologisten ja metodologisten reunaehtojen valitessa jaamme seuraavassa kategoria-analyysin toteuttamisen kolmeen ulottuvuuteen. Ulottuvuudet ilmentävät historiallisen tutkimusaineiston erilaisia lukutapoja, jotka ovat analyttisesti erotettavissa toisistaan, mutta jotka kytkeytyvät erottamattomasti toisiinsa, kun rakennetaan historiallista rekonstruktiota ja sen tulkintaa. Nimeämme ulottuvuudet tutkimusaineiston 1) lähiluvuksi, 2) tiedonarkeologiseksi luennaksi ja

20 Foucault 2010, 25.

21 Skehill 2007.

22 Esim. Sköld & Swain 2015.

3) *genealogiseksi* analyysiksi. Tekstin lähiluvussa yksittäisistä lainvalmisteludokumenteista etsitään kategorioita, kategorisointeja ja niiden määreitä. Tiedonarkeologisessa lukutavassa liikutaan institutionaalisella aika–paikka-koordinaatistolla ”syvyysuunnassa”. Siinä analysoidaan muun muassa tekstien intertekstuaalisuutta ja niiden välisiä ajallisia suhteita. Genealogisessa analyysissä tarkastelua laajennetaan ”leveysuunnassa” ja analysoidaan kategorisointeja muokkaavia yhteiskunnallisia konteksteja, reunaehtoja ja muutosten avainhetkiä.²³

LÄHILUKU

Oikeusnormeihin ja lainvalmisteluaineistoon liittyvät dokumentit mahdollistavat kategoria-analyysin toteuttamisen erilaisilla tarkastelu- ja tarkkuustasoilla. Sanatarkan ja syväluotaavan lukutavan sijaan etsimme kategorioita valikoivasti. Identifioimme dokumenteista sellaisia tekstikohtia, joissa tehdään kategorisointeja tai kuvaillaan toimintaa, josta jäsenkategoria ja sen määreet ilmenevät. Molemmat lähestymistavat ovat tärkeitä, mutta jälkimmäinen soveltui kokemuksemme mukaan paremmin kategorioita pitkittäisesti vertailevaan tutkimusotteeseen.

Lähiluennassa jäsenkategorioiden paikantaminen tapahtuu olemisen ja tekemisen kategorioiden kautta.²⁴ Yksinkertaisimmillaan se on kahden tai useamman julkilausutun kategoriaryhmän vertailua ja niiden asettamista hierarkkisiin suhteisiin. Useimmiten kuitenkin kategorioiden tunnistaminen edellytti myös erilaisten toimintojen ja tekemisen kuvausten etsimistä. Tällöin oli tulkittava toimintaa luonnehtivia määreitä, perusteluita, selityksiä ja ratkaisuehdotuksia ja hahmotettava, miten kategorisoinnin eri ainekset kietoutuivat yhteen. Lisäksi kiinnitimme huomiota niihin mittasuhteisiin ja kontekstualisoiviin asiayhteyksiin, jotka kussakin tekstissä kategorialle suodaan. Usein ne määrittelevät, mitä kategorioita ja niihin liitettyjä määreitä pidetään ongelmallisina ja mitä ei. Seuraavassa lyhyt havainnollistava empiirinen esimerkki kategorian havainnoimisesta.

Vuonna 1992 Oikeusministeriön asettama ”Vintiötyöryhmä” laati

²³ Genealogiasta ks. esim. Mulari tässä teoksessa.

²⁴ Fairclough 2001.

muistiossaan suosituksia muiksi kuin rikosoikeudellisiksi keinoiksi, joilla voitaisiin vaikuttaa lasten ja nuorten ”asosiaaliseen käyttäytymiseen”. Vintiötyöryhmä määritteli nuoria seuraavasti: ”Nuoret rikoksen tekijät tulevat yleensä siitä nuorison laajasta joukosta, joka heti kymmenen vuotta täytettyään syyllistyy rikoksiin. Näille nuorille on usein ominaista mm. häiritsevää koulukäyttäytyminen.”²⁵

Katkelmassa työryhmä *vertailee* kahta jäsenyyuskategoriaa: laajaa nuorten joukkoa, joka ei tee rikoksia, sekä niitä, jotka 10 vuotta täytettyään tekevät. Työryhmän huoli kohdentuu jälkimmäiseen ryhmään, ja samalla työryhmä tuottaa vertailussaan moraalisen järjestyksen. ”Nuoren rikoksentekijän” voi tunnistaa *erottelun* avulla näistä kahdesta kategoriasta. Tekstissä esitetään *faktuaalisia määreitä* poikkeavaksi määritellyn kategorian ja vertailuryhmän välille: nuoret jakautuvat niihin, jotka häiritsevät koulussa (rikostelevat) ja niihin, jotka eivät häiritse (ei-rikostelevat). Määrittelemättä jätetty häiritsevää koulukäyttäytyminen näyttäytyy katkelmassa ”nuoren rikoksentekijän” *luonnollisena ominaisuutena*. Häiritsevälle koulukäyttäytymiselle työryhmä ei tarjoa muita selityksiä tai esitä vaihtoehtoisia kategorioita vaan luo muistiossaan vaikutelman, että häiritsevää koulukäyttäytyminen ja rikollisuus liittyvät väijäämättä toisiinsa. Määreillä tullaan näin kertoneeksi, millainen toiminta on moraalisesti hyväksyttyä ja millainen ei.

Kategorian määreet kohdistetaan dokumenteissa joko kategorian jäsenene suoraan tai välillisesti. Suoraan kohdistetuissa määreissä kuvaillaan kategorian jäsenen toimintoja, ominaisuuksia, motiiveja, tietoja ja kompetensseja. Nämä ovat esimerkiksi asioita, joita lapsi tekee virheellisesti tai ei tee laisinkaan, kuten ”häiritsee koulussa” tai ”ei harrasta mitään”. Välillisissä kategoriamääreissä puolestaan kuvaillaan muihin toimijoihin kohdistettuja odotuksia ja velvoitteita toiminnoista, joita heidän tulisi kohdistaa kategorian jäsenene. Näiden tarkoituksena on muokata kategorian jäsentä siten, että hänestä tulisi tietynlainen ja hänet saataisiin siirtymään pois poikkeavan kategoriasta. Vintiötyöryhmä ehdotti lapsen ”asosiaalisen käyttäytymisen” ratkaisuksi muun muassa ”vanhempien ja lasten yhteistä harrastusta” sekä ”nuorisoleirin” sisällök-

25 KM 1992.

si ”laillisuuskasvatusta”.²⁶ Välillisesti kohdistetut määreet voidaan kääntää analyysissä myös kategorian jäsenen määreiksi, jolloin lapsen ”asialisuus” johtuu yhteisen harrastuksen puutteesta tai puutteellisesta lainsäädännön tuntemisesta.

Aineistonäyte osoittaa, kuinka poikkeavuuden kategorisoinnit tarjoavat samalla vastapoolin moraalisisessä järjestyksessä toivotuista asiantiloista. Poikkeavan lapsen kategorioissa lapsi epäonnistuu täyttämään häneen kohdistuvat odotukset, sillä hänen toimintansa ei vastaa moraalisisessä järjestyksessä asetettuja normeja. Kategorian määreet ja ehdotetut ratkaisut tarjoavat selityksiä tälle epäonnistumiselle; lapsi ei esimerkiksi tunnista ympäristön normeja, koska häntä ei ole riittävästi kasvatettu niihin eikä hän sen vuoksi kykene niihin mukautumaan.²⁷ Odotuksia peilataan aikaperspektiiviin eli lapsen tietynlaiseen menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen.²⁸ Poikkeavuutta voidaan luoda muun muassa esittämällä huolia tietynlaista toimintaa tai asioita kohtaan. Julkilausumattomien poikkeavan kategorioiden vastapoolien ilmaiseminen on usein haasteellista, koska kategorisoiden välinen dynamiikka on kulttuurisesti sisäistettyä ja sukupolvien välisten valtasuhteiden lävistämää.

TIEDONARKEOLOGINEN JA GENEALOGINEN LUENTA

Michel Foucault'n tutkimuksellisia perintöjä kantava lastensuojelututkimus on tavannut jakaa analyttisen lähestymistapansa *tiedonarkeologiseen* ja *genealogiseen* ulottuvuuteen.²⁹ *Tiedonarkeologisella ulottuvuudella* huomio kohdistuu ”syvyysuunnassa” lasten suojelemista representoitvien diskurssien sekä niihin sisältyvien tai niihin kytkeytyvien kategorioiden ilmestymiseen, läsnäoloon ja häipymiseen. Oikeusnormeja tai lainvalmistelutekstejä luemme ”ikään kuin” -orientaatiolla,³⁰ emme velvoittavina sääntöinä tai oikeuskäytäntöä vastaavina todellisuuden kuvauksina. Ymmärrämme ne kulttuurisina tuotteina, *ajassa ja paikassa tapahtuvan lasten suojelemisen muutosten indikaattoreina*. Kategorioiden

26 KM 1992.

27 Foucault 2010, 68–77.

28 Garfinkel 2006, 205–216.

29 Skehill 2007.

30 Hänninen 1996.

luennan ohella huomio kiinnittyy muun muassa lastensuojelua käsittelevien tekstien keskinäiseen intertekstuaalisuuteen, niiden kronologiseen järjestykseen sekä asemaan historiallisen tietovarannon aineksina. Tekstien asettaminen kronologiseen järjestykseen on yksinkertaisin ja mekaanisin toimenpide. Esimerkiksi valtiolliset komiteamietinnöt ja hallituksen esitykset sisältävät julkaisuvuoden ja järjestysnumeron, joiden perusteella ne voidaan asettaa keskinäiseen kronologiseen järjestykseen. Suomessa lastensuojelua käsitteleviä komiteamietintöjä on julkaistu vuodesta 1905 lähtien. Lastensuojelun määritelmällinen ala on kuitenkin joustava, ja esimerkiksi vuonna 1898 mietintönsä julkaissut vankeinhoitokomitea käsitteli tekstissään kasvatustieteen sijoittamisen problematiikkaa. Myöskään ”lastensuojelun” käsite ei ollut tuolloin vakiintunut, ja ensivaiheessaan modernin ajan suojelukysymys määrittyi ”suojelukasvatukseksi”.

Lastensuojelua määrittelevillä, käsittelevillä ja kehystävillä historiallisilla teksteillä on taipumus kommentoida toisiaan ja viitata toisiinsa. Eriaikaiset lastensuojelua käsittelevät tekstit muodostavat sen kulttuurisen tulkintavarannon, lausumien arkiston.³¹ Lainvalmistelutekstit eivät elää itsenäisinä entiteetteinä, vaan ne lainaavat aineksia muista teksteistä. Esimerkiksi hallituksen esityksissä käydään läpi vallitsevaa lainsäädäntöä ja sitä aiemmin valmistelleiden toimielinten ehdotuksia ja aikaansaannoksia. Mitä pidemmälle lainvalmistelussa liikutaan 1800-luvun lopulle, sitä selkeämmin yksittäisten henkilöiden henkilökohtainen ajattelu ja muut kirjalliset tuotokset tulevat siinä näkyviin. Suomen ensimmäiset lastensuojelujohtajat Adolf von Bonsdorff, Sulo Salmensaari ja Kaarlo Helasvuo olivat mukana lainvalmistelussa. Heidän omaksumiensa lastensuojeluoppien vaikutukset siihen ovat ilmeisiä, jos ja kun vertailee lastensuojelun lainvalmisteludokumentteja ja oppineiden muuta kirjallista tuotantoa.³² Kun analyysin fokus on lähtökohtaisesti ankkuroitu lainvalmisteluun, tarkastelua on selitysvoimaisen tulkinnan näkökulmasta hedelmällistä laajentaa sellaisiin aikaisteksteihin, joilla on ilmeisiä intertekstuaalisia kytkentöjä lainvalmisteludokumentteihin.

31 Foucault 1972.

32 Esim. Bonsdorff 1923; Helasvuo 1954; Salmensaari 1921.

Genealogisella ulottuvuudella analyysin kohteena ovat erityisesti yhteiskunnalliset kontekstit, joissa kategorisointi osoittaa muutoksia. Genealogisen ulottuvuuden tarkastelussa on hedelmällistä keskittyä kohteena olevan toiminnan 1) ajallispaiikallisiin rakenteisiin, niiden pysyvyyteen ja institutionaalisiin jatkumoihin sekä toisaalta 2) niiden katkoksiin ja avainhetkiin, joissa suojelukysymyksen uudenaikaiselle muotoilulle avautuu yhteiskunnallinen tilaus. Esimerkiksi Suomessa vuoden 1905 yleislakko ja muut sen ympärille kiertyneet tapahtumat saivat liikkeelle vaikutusketjun, jossa valtiopäiväjärjestystä muutettiin ja valtiopäiville valikoituivat ensimmäiset naiskansanedustajat. Näiden työläisväestön naisten edistämä lastensuojeludiskurssi poikkesi merkittävästi säätyvaltiopäivien miespuolisen eliitin diskurssista. Seikka muistuttaa myös siitä, että genealogisella ulottuvuudella tekstien lukemistapa muuttuu kohti historiantutkimuksen perinteisempää lähdekriittistä orientaatiota:³³ diskursiivisen luennan ohella aineistoa luetaan myös reaalihistorian lähteenä ja dokumentit toimivat todisteina esimerkiksi historiallisista tapahtumista, joten työprosessissa tulee arvioida lähteiden luotettavuutta.

Lastensuojelun historiallisten lainvalmistelutekstien kategoria-analyysi

Esittelemme seuraavassa, miten kategoria-analyysia voidaan soveltaa, ja käytämme esimerkkinä lastensuojelua käsitteleviä historiallisia lainvalmisteludokumentteja. Lähdemme liikkeelle peruskategoriasta ja sen määrittelystä. Etenemme tämän jälkeen kategoriakokoelmiin, kategorioiden ympärille rakentuviin määreisiin sekä kategorioita säilöviin kulttuurisiin tietovarantoihin. Lopuksi käymme läpi kategorioiden pysyvyyden/jatkuvuuden ja katkosten/muutosten dynamiikkaa.

PERUSKATEGORIANA ”LAPSI”

Kategoria-analyysin toteuttamista käsittelevässä kirjallisuudessa painotetaan, että analyysin ensimmäisessä vaiheessa tulee määritellä tarkas-

33 Kalela 2000.

teltava peruskategoria ja tutkimusaineisto, josta peruskategorian alle rakentuvia kategoriakokoelmia etsitään. Tehtävä saattaa tuntua yksinkertaiselta, mutta epistemologisesti tarkastellen se ei sitä välttämättä ole. Kategoria-analyysin taustalla usein sovellettu tietoteoreettinen konstruktionismi välttää nimittäin lausumasta reaali maailman objekteista tai esittämästä essentialissävyytteisiä ennako-oletuksia ”esikategorioista”. Peruskategorian täsmällinen paikantaminen ja määrittely on kuitenkin välttämätöntä, jotta voidaan tunnistaa sille lastensuojelun piirissä muodostuneet kategoriavariaatiot ja kategoriakokoelmat. Tässä tapauksessa pohjasimme peruskategorian määrittelyn oikeusnormi- ja lainvalmisteluaineistoihin, joista peruskategoriaksi määrittyi ”lapsi”. Lainopillisissa teksteissä ja niissä tuotetuissa diskursseissa lapsuuden ja aikuisuuden välinen suhde on 1800-luvun lopulta lähtien tavattu kirjoittaa ”alaikäisyyden” ja ”täysi-ikäisyyden” kategorioiksi niitä kuvaavine määreineen. Kaksinapainen kategorisointi osoittaa, kuinka kategorioiden välillä on välttämätön ja sisäinen suhde: toisesta ei voi puhua viittaamatta toiseen.³⁴

Kaksinapaista erottelua alettiin soveltaa lainvalmistelussa 1800-luvun puolivälin jälkeen. Ensivaiheessa sitä sovellettiin muun muassa rikoslain uudistuksessa. Vielä vuoden 1734 rikoskaaressa lapsesta käytettiin kategorisointia ”lapsi-ikäinen”, joka oli käänös keskiaikaisissa ruotsalaisissa maakuntalaeissa käytetystä ”öfwermage”-kategorisoinnista³⁵. Vuoden 1734 rikoskaari ei sisältänyt yhtä ja yhtenäistä rikosvastuuikärajaa, vaan vastuuseen asettaminen vaihteli rikoslajeittain. Esimerkiksi varkausrikoksissa sovellettiin 15 vuoden vastuuikärajaa, mutta henki- ja pahoinpitelyrikoksissa vastuuikärajaa oli seitsemän. Vanhempansa surmaamisen, pahoinpitelyn tai herjaamisen suhteen ei sovellettu ikärajoja ollenkaan, joten periaatteessa minkä tahansa ikäinen ”vanhempansa lapsi” saattoi tekonsa seurauksena joutua ”teilatuksi” tai ”lawosa poldetuxi”.³⁶ Rikoslajikohtaisesta sääntelystä luovuttiin, kun rikoslainsäädäntöä uudistettiin 1800-luvun lopulla. Rikoslakiin kirjattiin tuolloin syntyneet

34 Alanen 2001.

35 L 1734/1826.

36 L 1734/1826.

suusikärajaksi 15 ikävuotta, mutta ikärajakirjaus ei tässäkään tapauksessa ollut vielä yksiselitteinen: lain mukaan 7–14-vuotias rikokseen syyllistynyt voitiin tuomita tuomioistuimessa vanhempansa kuritettavaksi tai sijoitettavaksi kasvatuslaitokseen, koska hänen ei nähty saaneen tarpeellista kasvatusta. Vuoden 1889 rikoslaki sisälsi myös 15–17-vuotiaan ”nuoren henkilön” kategorian, johon sovellettiin vähennettyjä rikosoikeudellisia rangaistuksia.³⁷ Samainen peruskategoria löytyy vuoden 1889 työväensuojelua koskevasta lainsäädännöstä. Kategoriasta huolimatta varsinainen nuoruutta ja puberteettia sen vedenjakajana esittelevä tieto syntyi kuitenkin vasta 1900-luvun alkupuolella.³⁸

Samankaltaista ”alaikäisen” suojeluun tähtäävää ikärajasääntelyä kuin rikosoikeudessa on esiintynyt kaikissa muissakin lapsuuden moderneissa instituutioissa. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun vaivais- ja köyhäinhoitosäännöksissä, jotka edelsivät varsinaista lastensuojelulakia, sovellettiin pääosin 15 vuoden ikärajaa. Perintöoikeutta määrittävässä siviilioikeudellisessa sääntelyssä täysi-ikäisyyden raja oli 21 ja äänioikeussääntelyssä 24.³⁹ Vuonna 1921 säädetyssä oppivelvollisuuslain mukaan puolestaan oppivelvollisuus alkoi ”syyslukukauden alusta sinä kalenterivuonna, jonka kuluessa lapsi täyttää seitsemän vuotta ja päättyy kevtlukukauden loppuun sinä vuonna, jonka kuluessa hän täyttää kolmeitoista vuotta”.⁴⁰

Maan ensimmäisen, vuoden 1936 lastensuojelulain valmistelussa haettiin mallia rikosoikeudellisesta sääntelystä ja muista Pohjoismaista. Laissa lanseerattiin lopulta ”lapsen” (alle 16 vuotta) ja ”nuoren henkilön” (16–17-vuotias) kategoriat.⁴¹ Kokosimme taulukkoon 1 aineistosta lapsen/alaikäisen ja täysi-ikäisen vastaparien määrittelyä täydentävät määreet. Kokoamalla valittuun kategoriaan liittyvät vastakategoriat ja alakategoriat rakentui näkymä kategorian lähtökohtiin.

Kronologiseen ikämerkitykseen perustuva ja yhtenäinen ikärajasääntely on siis vahvasti modernisaation tuote, jonka taustalla on oikeusval-

37 L 1889a.

38 Ks. Launis ja muut tässä teoksessa.

39 L 1906.

40 L 1921, 3 §.

41 KM 1921, 42–44.

tion synty ja pyrkimys säädellä sen oikeudellista tilaa. Alaikärajat ovat vaihdelleet instituutioittain ja riippuen siitä, millaisia kompetensseja, taitoja, tietoja ja kypsyyttä lapselta ajassa ja paikassa on ajateltu voitavan odottaa. Läpi vuosisataisen historian on ollut nähtävissä ainakin kolme lapsuuden ja aikuisuuden rajapintaa määrittävää kysymystä: sukukypsyys, kyky työntekoon ja kyky ymmärtää ero moraalisesti oikean ja väärän välillä. Ennen 1800-luvun puoliväliä näihin liittyvät määreet nojautuivat tapoihin ja traditioihin sekä konventionaalisiin uskomuksiin, jotka kumpusivat usein kristillisestä maailmankuvasta.⁴²

Taulukko 1. Lapsuuden peruskategoriat ja niiden vastakategoriat.

LAPSI		
Alaikäinen		Täysi-ikäinen
Lapsi	Nuori henkilö	
Alle 7-vuotias; 7–14-vuotias (L 1734; L 1889b)	15–17-vuotias (L 1889a, L 1889b)	Yli 18-, 21- tai 24-vuotias (L 1889b, 1906)
Alle 16-vuotias (L 1936)	16–17-vuotias (L 1936)	Yli 18-vuotias (L 1936)

KATEGORIAT SIIRTYVÄT HEGEMONISISTA DISKURSSISTA JA OPEISTA LAINVALMISTELUUN

Moderni aikakausi toi tullessaan uudenlaisia aineksia lainvalmisteluun tapojen ja traditionaalisten uskomusten tilalle. Lapsuutta käsittelevät yhteiskunnalliset puheenvuorot nähtiin aluksi yhteiskuntafilosofisina hahmotelmina, jotka hiljalleen muuntuivat selkeämmiksi spesifeiksi tieteellisiksi diskursseiksi.⁴³ Tällä muutoksella oli vaikutuksensa myös suojelukysymyksen sääntelyyn ja sen tietoperustaan. Tiedonarkeologisesti on tärkeää havaita, mistä erinäiset vaikutteet imettiin hajanaisesti lainvalmistelutyöhön. Käytämme seuraavassa esimerkkinä sitä ensimmäistä hegemonista diskurssia, joka Suomessa ymmärrettiin lastensuojeluoppina ja johon sisältyi myös lasten kategorisointeja.

42 Harrikari 2019, 366.

43 Mm. Harrikari 2019; Hämäläinen 2007; Pekkarinen 2010; Vehkalahti 2009.

Maamme ensimmäinen lastensuojelulaki valmistui vuonna 1936. Sen taustalla vaikuttanut tietoperusta oli kuitenkin alkanut muotoutua jo 1800-luvun lopulla. Tuolloin lastensuojelun saralla alkoi esiintyä diskursseja, joiden lähteenä oli tieteellinen muotoiltu oppi ja ”know-how”. Opiit omaksuttiin säännönmukaisesti ulkomailta ja tuotiin ”suurista sivistysmaista”. Ensivaiheessaan suomalaiseseen lastensuojeluopilliseen keskusteluun virtasi ideoita kriminaalipolitiikasta ja kriminologiasta. Näihin oppeihin sisältyi lasten kategorisointeja, joilla määriteltiin normaalina ja epänormaalina pidetyn lapsuuden rajapintaa. Ensimmäinen varsinainen tieteellisesti perusteltu lastensuojeluoppi Suomessa oli niin kutsuttu suojele- ja pakkokasvatusoppi. Sen alkuperä oli ”nuorsaksalainen”, ja se kulkeutui Suomeen muista Pohjoismaista, joihin kasvatuslaitosjohtajat olivat päässeet tekemään valtion kustantamia opintomatkoja. Opin kannattajat ajoivat kahta käytännön reformia: rikosvastuukarajan nostamista ja lapsille tarkoitettujen laitosten perustamista.⁴⁴ Lasten suojeleminen oli siis viime kädessä välineellistä: päähuomio keskittyi rikollisuuden vastustamiseen ja siihen kohdistuviin tehokkaisiin toimiin. Maan ensimmäinen lastensuojelun kansallista järjestämistä pohtinut komitea teki oppiin perustuneen esityksen suojelekasvatuslaiksi vuonna 1905,⁴⁵ mutta lain säätämiseen ehdotus ei johtanut.

Suojele- ja pakkokasvatusoppiin sisältyi lasten julkilausuttuja kategorisointeja ja moraalisia määreitä, joilla tavoiteltiin lapsiryhmien tunnistamista ja niiden tehokasta erottelua. Kategoriat ilmensivät ymmärrystä ”siveellisestä turmeluksesta”, turmeluksen ”asteista”, sen etenemisen väylistä sekä käytännöllisestä know-how’sta. Karkeimmillaan lapset kategorisoitiin siveellisen tilansa nojalla neljään luokkaan: 1) laiminlyödyt, 2) huonosti hoidetut, 3) pahantapaiset sekä 4) alaikäiset rikoksenteikijät.⁴⁶ Mikäli lasten siveellisestä kasvatuksesta ei huolehdittaisi, pahe ja siveellinen turmelus etenisivät ja lapset siirtyisivät aina seuraavaksi turmeltuneempaan kategoriaan.

Maan ensimmäisen alaikäisille rikoksenteikijöille tarkoitetun kasvatustaitoksen eli Koivulan johtajana oli Selim Gustaf Dahlström, joka

44 Harrikari 2019, 162–166.

45 KM 1905: 9b.

46 Helsingius 1907, 7–8.

toimi niin vuoden 1898 vankeinhoitokomiteassa kuin 1905 suojelukasvatuskomiteassakin. Hän esitti opintomatkaraportissaan edellistä hienojakoisemman lasten kategorisoinnin.⁴⁷ Kategorisoiteja vastaavasti Dahlström jakoi lapsille tarkoitetut ”asyylit” pahantapaisten erotuskouluihin, törkeämpää pahantapaisuutta osoittaneiden kasvatus- ja pelastuslaitoksiin sekä rikoksiin syyllistyneiden ojennus- ja rankaisulaitoksiin. Julkilausutut kategoriat liitettiin niihin keinoihin, joita ongelmalliseksi koettuun lapsikategoriaan tulisi kohdistaa. Siveellisen turmeluksen asteita myötäilevä kategorisointi päättyi vuoden 1905 suojelukasvatuskomitean mietintöön.⁴⁸ Komitea mainitsi laitoksina huonohoitoisille ja laiminlyödyille tarkoitetut lastenkodit, pahantapaisille tarkoitetut turvakodit ja rikollisille lapsille suunnatut kasvatuslaitokset. Komitea määritteli lasten sijoittamista erilaisiin laitoksiin siveellisyyden asteen ja sukupuolen mukaisesti. Kunkin laitoksen kohdekategoria tuli huomioida myös laitosten järjestelyissä sekä rakentamisessa, joissa sovellettiin sitä kovempaa kuria ja kestävämpiä rakennusmateriaaleja, mitä ”turmeluneemmista” lapsista oli kyse.

1900-luvun alussa lainvalmistelu oli ”harvojen herkkua”. Lastensuojelun saralla sen pariin päättyi yhteiskunnallisesti aktiivisina esiintyneitä henkilöitä yhteiskunnan ylemmistä sosiaalisista kerrostumista. Osa heistä oli niitä, jotka olivat toimineet ”suojelukasvatuksen” käytännön kentällä ja hakeneet valtion kustantamina opillisia vaikutteita Suomeen. Vertailu lainvalmisteludokumenttien ja valmisteluun osallistuneiden henkilöiden aikalaiskirjoitusten intertekstuaalisten kytkentöjen välillä osoittaa lasten kategorioiden yhtäläisyyksiä, päällekkäisyyksiä ja eroavuuksia.

KATEGORIOIDEN MUUTOSTEN PAIKANTAMINEN

Kriminologinen suojelu- ja pakkokasvatus oli hallitseva lastensuojelun syiden ja seurausten jäsentämisen sekä toimenpiteiden perustelemisen oppi Suomessa 1900-luvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Se kietoutui vielä monella tapaa kansanomaisiin uskomuksiin ja kristillisiin käsityksiin ihmisluonnosta. Tätä selittävät Suomessa en-

⁴⁷ Dahlström 1890, 30.

⁴⁸ KM 1905: 9b, 205–206.

simmäisenä oppia soveltaneiden toimijoiden taustat; useimmat heistä olivat koulutustaustaltaan teologeja. Sisälähetyshenkiset jumaluusoppi-
neet johtivat sosiaaliministeriön lastensuojeluosastoa aina 1960-luvulle
saakka.⁴⁹

Lastensuojeluopilla, lasten kategorisoinnilla ja lainvalmistelulla oli
toisiinsa kolmitahoinen yhteys, joka avautuu aikalaistekstien intertek-
tuaalisella luennalla. Oppisuuntausten muutokset muunsivat kategori-
sointeja ja päinvastoin. Lastensuojelusuojelun kentällä aktiivisesti toimi-
neiden henkilöiden aikalaistekstit laajentavat ymmärrystä kategorioista.
Aikalaistekstien ja lainvalmisteludokumenttien kytkennät ilmenevät
vertailemalla niiden sisältämien kategorioiden samankaltaisuuksia ja
eroavaisuuksia. Kategorioiden katkokset paikantuvat opillisiin ja laajem-
min diskursiivisiin muutoksiin.

Lastensuojelun piirissä olevien lasten kategorioihin ilmestyvät muu-
tokset avaavat näkymiä, joiden avulla voi paikallistaa opillisiä muutoksia.
1910-luvun loppupuolella lastensuojelun saralla alkoi vaeltaa uudenlai-
sia oppeja ja diskursseja, joiden takia lastensuojelun piirissä olleet lapset
kategorisoitiin uudelleen. Muutokseen vaikutti keskeisesti se, että oli
huomattu, ettei laitospedagogisella välttämättä ollut saavutettu toivottuja
lopputuloksia. Usko kasvatuksen kaikkivoipaisuuteen alkoi murentua,
ja entistä useammin alettiin puhua sellaisista lasten ryhmistä, joihin
mikään toimenpide ei välttämättä purisi.

Tässä yhteiskunnallisessa ja historiallisessa kontekstissa lääketieteelli-
nen tieto ja uusi oppi ilmestyivät jäsentämään lastensuojelun kysymyk-
siä ja vastauksia. Muutos näkyy tarkastelemalla vaikkapa vuoden 1921
lastensuojelukomitean mietintöä⁵⁰ ja sen jäsenten kirjoittamia aikalais-
tekstejä. Lastensuojelun kategoriat muuttuivat, ja niiden määreisiin
ilmestyi biologis-fysiologisia selitysmalleja.⁵¹ Lastensuojelun kentälle
lanseerattiin niin kutsuttu oppi suvussa etenevästä degeneraatiosta, ”sie-
menen saastaisuudesta”. Opin mukaan lastensuojeluongelmia aiheuttaa
suvussa etenevä degeneraatio, joka johtaa ensimmäisessä sukupolvessa

49 Harrikari 2019, 184, 235; Pulma 1987, 225–226.

50 KM 1921: 15.

51 KM 1921: 15, 85–87.

hermostuneisuuteen, toisessa sukupolvessa neurooseihin, kolmannessa mielisairauksiin, alkoholismiin ja rikollisuuteen. Neljännessä sukupolvessa suvun uskottiin kuolevan pois.⁵²

Degeneraatioteorian lisäksi lastensuojelun pariin tuotiin 1920-luvulla ensimmäisiä positivistisen sielutieteen eli psykologian sovelluksia. Lastensuojelun lainvalmisteluaineistoissa ja aikalaisteksteissä esitettiin toimenpiteisiin ilmestyi mitta-asteikkoja. Uskottiin, että niillä lapsia voitaisiin arvioida entistä täsmällisemmin sekä asettaa aiempaa tarkoituksenmukaisempiin kategorioihin. Asteikoilla voitiin arvioida lasten sielulliseen toimintaan vaikuttavia biologis-fysiologisperustaisia epänormaaliuksia, jotka ilmenivät esimerkiksi mittaamalla lapsen älykkyyttä.⁵³ Kategorisoinnin ja eri lapsikategorioiden huolellisen erottelun tarve oli pragmaattinen; lapsi tuli sijoittaa hänen tasolleen suunniteltuun laitokseen, sillä jokaisen laitoksen tuli kasvattaa mahdollisimman ”homogeenista ainesta”.

Voimakkaista kategorisoinnin ja hallinnan pyrkimyksistä huolimatta vuosisadan alun aikalaistodellisuudessa määrittyi kategoria, joka ilmensi viimesijaista voimattomuutta normaaliuden tuottamisen edessä. 1920-luvulta lähtien lastensuojelua määrittävien kategorisointien keskiöön nousi nimittäin parantumattoman ”psykopaatin” kategoria. Psykopaatin kategoriassa yhdistyivät yleinen lääketieteellinen tieto, degeneraatioteoreettinen oppi, hiljalleen kehittyneet älykkyyssikämittarit sekä kriminologian nuorsaksalaisen koulukunnan pyrkimys erotella toisistaan parannuskykyiset ja parantumattomat rikoksenteelijät. Vuoden 1921 lastensuojelukomitea kirjoittaa:

Kasvatuskeinot eivät riitä lapsen ojentamiseksi. Surunlasta pidetään mahdottomana ja nimitetään pahantapaiseksi. Syynä voi selvaisissa tapauksissa olla lapsen sairaalloiset taipumukset, etupäässä hänen sielun- ja tahtoelämässään, tai psykopaattinen suunta, jolloin tavallinen kasvatustehoton – monessa tapauksessa lääkesairashoidollinen käsittely on ainoa, joka voi saattaa parannusta.⁵⁴

52 Bonsdorff 1925, 14–15.

53 Bonsdorff 1925, 8.

54 KM 1921: 15, 101.

Vuosisadan alkupuolella rikosoikeudelliset ja lastensuojelulliset kysymykset kietoutuivat toisiinsa tiiviisti, koska lainsäädännöllinen erottelu niitä hallinnoivien järjestelmien välillä oli vielä tekemättä. Erottaminen toteutettiin vuoden 1936 lastensuojelulailla ja 1940-luvun alun nuorisorikoslainsäädännöllä, mutta niihin sisään kirjoitetut kategorioinnit ilmensivät edelleen yhteistä degeneraatioteoreettista tietoperustaa. Tämä tulee esiin nuorisorikoslainsäädäntöä valmistelleen komitean mietinnöstä, joka valmistui 1937.⁵⁵ Komitea jakoi rikoksiin syyllystyneet nuoret kolmeen ryhmään, jotka ilmentävät erottelupyrkimystä ”paranuskyykyisten” ja ”parantumattomien” lasten välillä (taulukko 2). Kategoriamääreistä muodostuu lukijalle käsitys ei-toivotuista synnynnäisistä ominaisuuksista ja kasvuoloista, joiden uskottiin johtavan rikoksiin. Julkilausuttujen kategoriamääreiden vastinmääreet tekevät näkyviksi toivotut ominaisuudet ja kasvuolot.

Taulukko 2. Rikoksiin syyllystyneiden nuorten kategoriamääreet ja vastinmääreet.⁵⁶

Ongelmakategoria	Normikategoria
Rikoksiin syyllystyneet nuoret	Vastinmääreet
Kieroon kasvaneet	Suoraan kasvaneet
Epäedulliset ulkonaiset olot, huono koti tai kodittomuus, kasvatuksen ja huollon sekä kunnollisen toveriipiirin puuttuminen. Turmiollisia esikuvia. Itsekeskeinen, hillitön ja mielitekojaan noudattava luonne. Sosiaalisesti vastuuntunnoton, mukavuudenhaluinen, vetelehtivä ja kuljeksiva.	Hyvät ulkonaiset olot ja koti, hyvä kasvatusta ja huolenpito sekä kunnollinen toveriipiiri ja hyviä esikuvia. Toisia ajatteleva, hillitty, harkitseva luonne. Sosiaalisesti vastuuntuntoinen, epäitsekäs, kestävä, ahkera ja paikalleen sitoutuva.
Tilapäisessä sielullisessa ristiriidassa rikoksen tehneet	Yllykkeistä huolimatta itsensä hillitsevät
Poistunut kotoa uhmareaktion tai äkillisen tunnepurkauksen vallassa. Vääränlaista itsetehostusta.	
Luonteeltaan synnynnäisesti ja pysyvästi särkikkäät ja normaalista poikkeavat	Luonteeltaan synnynnäisesti ja pysyvästi mukautuvat ja normaalit
Luonteeltaan levoton, kiihtyväinen, äkkipikainen. Haluton ja vastuuntunnoton. Psykopaattinen luonne, epäsosiaalinen. Pysyvästi rikollinen	Luonteeltaan rauhallinen, pitkämielinen, harkitseva. Toimeen tarttuva ja vastuuntuntoinen. Terve luonne. Sosiaalinen. Pysyvästi lainkuuliainen.

55 KM 1937: 2.

56 KM 1937: 2.

Hallinnan analytiikkaa mukailten voi tulkita, että 1910-luvun lopulta lähtien esiintyi tarvetta löytää suojelukysymyksiin uutta selityspohjaa, koska aiempiin kategorisointeihin perustuvat toimenpiteet eivät toimineet tyydyttävästi. Lääketieteestä tulleet vaikutteet tarjosivat ratkaisuja uudennlaisilla luokitteluilla, selityksillä ja arviointiasteikoilla. Biologisten ja fysiologisten selitysten mukana lastensuojeluopeissa muovautui uudenlainen lapsuuden yläkategoria. Sen alle asettuivat ne ”degeneroituneet”, ”sielullisesti sairaat” ja ”psykopaatit” lapset, joihin ei suojelu- ja pakkokasvatuksen tai rikosoikeudellisilla toimenpiteillä voitu merkittävästi vaikuttaa.

KATEGORIAT MUUTTUVAT, KOVAN YDIN SÄILYY?

Modernin aikakauden historiassa lastensuojeluun liittyvät lasten kategorisoinnit ovat kokeneet monenlaisia muutoksia. 1950-luvulla lastensuojelun piirissä alkoi esiintyä jälleen uudennlaisia suojelukysymyksen näkemisen tapoja, joiden seurauksena kategorisoinnit jälleen muuntuivat. ”Pahantapaisten” ja ”huonosti hoidetun / laiminlyödyn” lapsen kategoriat alkoivat häipyä ja korvautuivat ”sosiaalisesti sopeutumattoman” ja ”häiriintyneen” kategorioilla 1950-luvulta lähtien.⁵⁷ Uusien kategorisointien taustalla vaikuttivat uudenlainen tieteellinen tieto ja sen tarjoamat käsitteinnovaatiot. Sopeutumattomuus, tai myöhemmin ”epäsosiaalisuus”, oli laaja yläkategoria, jonka alle luettiin muun muassa rangaistavaksi säädettyt teot, juopottelu, kuljeksiva, työtä kaihtava tai muuten irtolaistapainen elämä, oppivelvollisuuden laiminlyöminen, karkailu ja kerjääminen sekä murrosikäisten tyttöjen seksuaalinen holtittomuus. ”Sopeutumattomuus” ja ”häiriintyneisyys” esiintyivät usein toistensa jatkumoina, sillä elämän varhaisessa vaiheessa koetun turvattomuuden ja tunne-elämän häiriintymisen uskottiin johtavan myöhemmässä elämänvaiheessa sopeutumattomuuteen ja ristiriitoihin lähiympäristön kanssa. 1990-luvulla puhe ”häiriintyneistä” ja ”sopeutumattomista” häipyi ja lastensuojelukeskusteluun ilmestyivät ”riskissä” ja ”syrjäytymisvaarassa” olevien kategoriat. Ongelmakategorioiden määreissä tunnistettiin aiempaa enemmän muita kuin yksilö- ja perhetasoisia selityksiä. Esimerkiksi

57 Ks. Saari 1951, 9.

nuorisohuollon työryhmä paikansi nuorten ongelmien liittyvän myös yhteiskunnan syrjäyttäviin mekanismeihin.⁵⁸

Kategorisointien, niiden määreiden ja muutosten tarkastelu mahdollistuu vuosikymmenten yli kerättyjen aineistojen vertailun avulla. Lainvalmisteluaineistojen ja aikalaistekstien tiedonarkeologisella vertailulla voidaan nähdä ajallisessa ”syvyysuunnassa” kiinnostavan heterogeeninen, mutta ”leveysuunnassa” puolestaan melko homogeeninen, omaan kulttuuriseen kuplaansa vetäytyvä kategoriakokoelma. Ajallisesti syvyysuunnassa tarkastellen kategoriakokoelmien katkoksia esiintyy genealogisissa konteksteissa, joissa lastensuojeluopit muuttuvat. Samalla kuitenkin lapsuuden keskeisimmistä kategorioista syntyy syvyysuunnassa ketjuuntumisia, vaikka julkilausutut kategoriat ovat tarkastelemallamme ajanjaksolla muuntuneet. Yksi olennaisimmista havainnoista on, että kategoriamääreet tuntuvat pysyvän kategorioiden muutoksesta huolimatta (ks. taulukko 3).

Aineistossa poikkeavan lapsen kategoriamääreissä voi havaita pitkäaikaisesti säilyneitä ytimiä, joita voi tunnistaa niin käyttäytymisen selitteistä kuin tarjotuista ratkaisuistakin. Pitkään säilyneet määreet liittyvät muun muassa hyvätapaisuuteen, lain kunnioittamiseen ja koulunkäyntiin sitoutumiseen, jotka kaikki olivat nähtävissä jo 1900-luvun alussa. Jo tuolloin kiinnitettiin huomiota lapsen joutilaisuuteen tai oikeanlaisen tekemisen puutteeseen. Mielenterveyteen liittyvät kategorisoinnit, kuten ”vialliset” ja ”vajaaälyiset” saivat tilaa 1920-luvulta lähtien. 1950-luvulta lähtien alettiin painottaa sopeutumista, mutta samalla aiemmat kategorisoinnit siirrettiin ”sopeutumattomuuden” kategoriakokoelman alle. Kun lähestytään nykyhetkeä, määreistä hälvenevät lähes kokonaan seksuaaliseen siveettömyyteen liittyvät kuvaukset. Yleisemmin voi todeta, että suunta lasten kategorisoinneissa on kulkenut lapsen epänormaalien piirteiden tarkasta typologisoinnista kohti laajempia yleiskategorioita. Määreetkin ovat muuttuneet epäselvemmiksi.

58 KM 1988.

Taulukko 3. Poikkeavan lapsen kategorioiden määreiden vertailu.

	Laiminlyödyt, huonosti hoidetut, pahantapaiset ja rikoksenteikijät (Helsingius 1907, 7–8)	Kieroon kasvaneet, synnynnäisesti ja pysyvästi särmikkäät ja normaalisti poikkeavat (KM 1937, 2–3)	Asosiaaliset (TM 1992)
Kasvuolosuhteet ja sosiaaliset suhteet	Ruumiillisen ja siveellisen hoidon ja kasvatuksen puute.	Huono koti tai koditon.	Epäjohdonmukaisesti kasvatettu ja välinpitämättömät vanhemmat.
	Turmeltunut koti.	Huollon, kasvatuksen ja kunnollisen toveripiirin puute.	Riittämätön turvallisuus ja huolenpito.
	Huonoja esikuvia ja hillittömiä tovereita.	Turmiollisia esikuvia.	Liikkuu ongelmallisessa seurassa.
Luonteenpiirteet	Valheellinen, turmeltunut, pahantapainen.	Itsekeskeinen, hillitön, vastuuntunnoton, mukavuudenhaluinen, levoton, kiihtyväinen, haluton.	Käytöshäiriöinen, asosiaalinen, rajaton.
	Huonojen taipumusten, varastelevaisuuden ja ilkkivaalaisuuden vallassa.	Psykopaattinen luonne.	Heikko itsetunto.
Koulunkäynti	Villitsee tovereitaan, koulusta erotettu.		Koulussa häiritsevä ja pinnaava.
Tekemisen luonne	Laiska, tyhjäntoimittaja.	Vetelehtivä ja kuljeksiva.	Joutilas. Vähäisesti fyysistä tekemistä.
Lain kunnioitus	Tuomittu, lainrikkoja, hairahtanut.	Rikollinen	Rikoksia tekevä.

Lopuksi

Olemme tarkastelleet kategoria-analyysin soveltamisen mahdollisuuksia historiallisen aineiston analysoinnissa. Esimerkkiaineistona olemme käyttäneet lastensuojelua käsittelevää modernin ajan lainvalmisteluaineistoa, jota on täydennetty aikalaisteksteillä. Olemme muodostaneet

kategoria-analyysiin kolmen ulottuvuuden lukutavan, jotka olemme nimenneet 1) *lähiluvuksi*, 2) *tiedonarkeologiseksi* luennaksi ja 3) *genealogiseksi* analyysiksi. Analyysissa olemme osoittaneet, että lastensuojelun piirissä on modernin ajanjakson alusta lähtien tuotettu vaihtuviin oppeihin perustuneita normaalin ja epänormaalin lapsuuden kategoriakokoelemlia, jotka ketjuuntuvat, kerrostuvat ja muuttuvat, mutta silti säilyttävät merkityksellistä sisältöään.⁵⁹

Aineiston *lähiluvulla* aineistosta on löydettävissä kategoriajäseniä luonnehtivia määreitä, jotka kuvaavat normaalien ja epänormaalien lasten kategorioita. Näiden välistä erottelua on käytetty rakentamaan sosiaalista ja moraalista järjestystä lastensuojelun instituutioihin sekä samalla koko lapsiväestöön.⁶⁰ *Tiedonarkeologinen* tarkastelu osoittaa, että kategoriakokoelemlissa on aina esiintynyt jokin aikalaistoimijoille erityistä päävaivaa aiheuttanut kategoria. Tällaisia ovat olleet 1900-luvun alussa pahantapaiset, 1920-luvulta lähtien psykopaatit, 1950-luvulta lähtien sopeutumattomat ja häiriintyneet, 1990-luvulla ”riskissä” ja ”syrjäytymisvaarassa” olevat sekä 2000-luvulla ”erityisen haavoittuvassa asemassa” olevat. Kategoriat ovat vaihtuneet, mutta määrekuvausten ajallista ketjutusta tarkastelemalla voi löytää koko modernin ajan mukana kulkeneita normaalin ja poikkeavan lapsuuden ytimiä. *Genealoginen* tarkastelu puolestaan paikantaa kategorioiden lainvalmisteluun siirtymisen ja niiden muuttumisen logiikkaa. Se osoittaa, että kategoriat muuntuvat sellaisissa yhteiskunnallisissa konteksteissa, joissa lapsuuden ja aikuisuuden välinen sukupolvisuhde tulee uudelleen neuvoteltavaksi. Niiden yhteydessä tavataan lanseerata uusia oppeja, joiden esitetään tarjoavan vastauksia suojelun kiperimpiin kysymyksiin. Oppien edustajia on käytetty ajan saatossa lainvalmistelussa, koska on ajateltu, että siten lakiin saadaan kirjattua mahdollisimman ajantasainen lastensuojelua koskeva tieto ja osaaminen. Lapsia typologisoivaa kategorisointia on pidetty tärkeänä, mutta sen seurauksia on pohdittu tuntuvasti vähemmän.

59 Foucault 1972; Foucault 2010.

60 Heritage 1984, 195; Mäkitalo 2003; Juhila, Jokinen & Suoninen 2012b, 60–72.

LÄHTEET

LAIT (L)

- L 1734/1826. *Pahantegon Kaari. Ruotsin Waldakunnan Laki*. Turku: J. C. Frendellin ja Pojan Kirjan-Präntti.
- L 1889a: *Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus teollisuusammateissa olewain työntekijäin suojelemisesta* 15.4.1889/18.
- L 1889b: *Suomen Suuriruhtinanmaan Rikoslaki* 19.12.1889/39.
- L 1906: *Valtiopäiväjärjestys* 20.7.1906/26.
- L 1921: *Laki oppivelvollisuudesta* 15.4.1921/101.
- L 1936: *Lastensuojelulaki* 17.1.1936/52.
- L 1940: *Laki nuorista rikoksentehtävistä* 31.5.1940/262.

KOMITEA- JA TYÖRYHMÄMIETINNÖT (KM)

- KM 1905: 9a-b. *Ehdoitus suojelukasvatuksen järjestämiseksi. II. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapainon osakeyhtiö, Helsinki.*
- KM 1921: 15. *Yhteiskunnan lasten- ja nuorisonsuojelu*. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki.
- KM 1937: 2. *Komitealta, joka on asetettu valmistamaan ehdotusta rikoksia tehneiden nuorten henkilöiden rikosoikeudellista käsittelyä koskevan lainsäädännön uudistamista*. Helsinki.
- KM 1988: 12. *Nuorisohuollon työryhmän muistio*. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- KM 1992: 4. *Vintiötyöryhmän muistio. Suosituksia keinoiksi vaikuttaa lasten ja nuorten asosiaaliseen käyttäytymiseen*. Oikeusministeriön lainvalmisteluosasto, Oikeusministeriö, Helsinki.

AIKALAISKIRJALLISUUS

- von Bonsdorff, Adolf 1923: *Lastensuojelu ja sen historiallinen kehitys*. Helsinki: Otava.
- von Bonsdorff, Adolf 1925: *Tylsämielisten lasten hoidosta Suomessa*. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.
- Dahlström, Selim Gustav 1890: *Siveellisesti hairahtuneiden lasten ja nuorten lainrikkojain hoito sekä keinot heidän parantamiseensa*. Helsinki: Keisarillisen senaatin kirjapaino.
- Helasvuo, Kaarlo 1954: *Laitospoikien keskinäisestä väkivallasta*. Jyväskylä: Gummerus.
- Helsingius, Gustav Adolf 1907: *Yhteiskunnan lastenhoito ja suojelukasvatus. Käsikirja*. Kuopio: K. Malmströmin kirjapaino.
- Saari, Erkki 1951: *Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena*. Jyväskylä: Gummerus.
- Salmensaari, Sulo 1921: *Poikakäsymys*. Jyväskylä: Saarijärven Paavon kirjapaino.

KIRJALLISUUS

- Alanen, Leena 2001: Explorations in Generational Analysis. Teoksessa *Conceptualising Child-Adult Relations*. Toimittaneet Leena Alanen ja Berry Mayall. Lontoo: Routledge, 11–22.
- Arìès, Philippe 1962: *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*. New York: Random House.
- Atkinson, Maxwell J. 1990: Ethnomethodological Approaches to Socio-Legal Studies. Teoksessa *Ethnomethodological Sociology*. Toimittanut Jeff Coulter. Aldershot: Edward Elgar, 450–472.
- Bardy, Marjatta 1996: *Lapsuus ja aikuisuus. Kohtauspaikkana Émile*. Helsinki: Stakes.
- Fairclough, Norman 2001: *Language and Power*. 2. painos. Lontoo: Longman.
- Foucault, Michel 1972: *Archaeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, Michel 2010: *Turvallisuus, alue, väestö: Hallinnallisuuden historia: Collège de France luennot 1977–1978*. Suomentanut Antti Paakkari. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Fox, Steve 2008: "That Miracle of Familiar Organizational Things": Social and Moral Order in the MBA Classroom. *Organization Studies*, 29 (5), 733–761.
<https://doi.org/10.1177/0170840608088765>
- Garfinkel, Harold 2006: Part I: Principal Theoretical Notions. Teoksessa *Seeing Sociologically: The Routine Grounds of Social Action*. Toimittaneet Harold Garfinkel ja Anne Warfield Rawls. Boulder: Paradigm Publishers, 101–204.
- Garfinkel, Harold – Sacks, Harvey 1990: On Formal Structures of Practical Actions. Teoksessa *Ethnomethodological Sociology*. Toimittanut Jeff Coulter. Aldershot: Edward Elgar, 55–84. Alkuperäisjulkaisu: J. C. McKinney – E. A. Tiryakian (toim.) 1970: *Theoretical Sociology: Perspectives and Developments*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Harrikari, Timo 2019: *Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussääntelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista*. Tampere: Vastapaino.
- Heritage, John 1984: *Garfinkel and Ethnomethodology*. Oxford: Polity Press.
- Hämäläinen, Juha 2007: *Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta*. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Hänninen, Sakari 1996: Puhe hyvinvoinnista ja ehdollistamisen retoriikasta. Teoksessa *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Toimittaneet Kari Palonen ja Hilikka Summa. Tampere: Vastapaino, 161–174.
- Jokinen, Arja 2012: Kategoriat, instituutit ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen. Teoksessa *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino, 227–266.
- Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero (toim.) 2012: *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi 2012: Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino, 175–226.
- Juhila, Kirsi – Jokinen, Arja – Suoninen, Eero 2012a: Katégoria-analyysin juuret. Teoksessa *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino, 17–43.

- Juhila, Kirsi – Jokinen, Arja – Suoninen, Eero 2012b: Kategoria-analyysin teesit. Teoksessa *Kategoriat, kulttuuri & moraalit*. Toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino, 45–87.
- Kalela, Jorma 2000: *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mäkitalo, Åsa 2003: Accounting practices as situated knowing: dilemmas and dynamics in institutional categorization. *Discourse studying*, 5 (4), 495–516.
<https://doi.org/10.1177/14614456030054003>
- Pekkarinen, Elina 2010: *Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ja Nuorisotutkimusverkosto.
- Pihlajamäki, Heikki 2004: *Johdatus varhaismoderniin oikeushistoriaan*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pulma, Panu 1987: Kerjuutuvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa *Suomen lastensuojelun historia*. Toimittaneet Panu Pulma ja Oiva Turpeinen. Helsinki: Lastensuojelu keskusliitto, 7–266.
- Pälli, Pekka 2003: *Ihmisyryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampere: Tampere University Press.
- Ruusuvuori, Johanna 2001: Harvey Sacks: Arkielämän metodit ja keskusteluanalyysi. Teoksessa *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Toimittaneet Vilma Hänninen, Jukka Partanen ja Helena Ylijoki. Tampere: Vastapaino, 383–405.
- Silverman, David 1998: *Harvey Sacks: Social Science and Conversation Analysis*. New York: Oxford University.
- Skehill, Caroline 2007: Researching the history of social work: exposition of a history of the present approach. *European Journal of Social Work*, 10 (4), 449–463.
<https://doi.org/10.1080/13691450701356895>
- Sköld, Johanna – Swain, Shurlee (toim.) 2015: *Apologies and the legacy of abuse of children in 'care'*. *International perspectives. Palgrave studies in the history of childhood*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Suoninen, Eero 2001: Harold Garfinkel: Etnometodologia ja sosiaaliset järkeilytavat. Teoksessa *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Toimittaneet Vilma Hänninen, Jukka Partanen ja Helena Ylijoki. Tampere: Vastapaino, 365–382.
- Tuori, Kaarlo 2000: *Kriittinen oikeuspositivismi*. Helsinki: Sanoma Pro.
- Vehkalahti, Kaisa 2009: *Daughters of Penitence. Vuorela State Reform School and the construction of reformatory identity, 1893–1923*. Bern: Peter Lang.